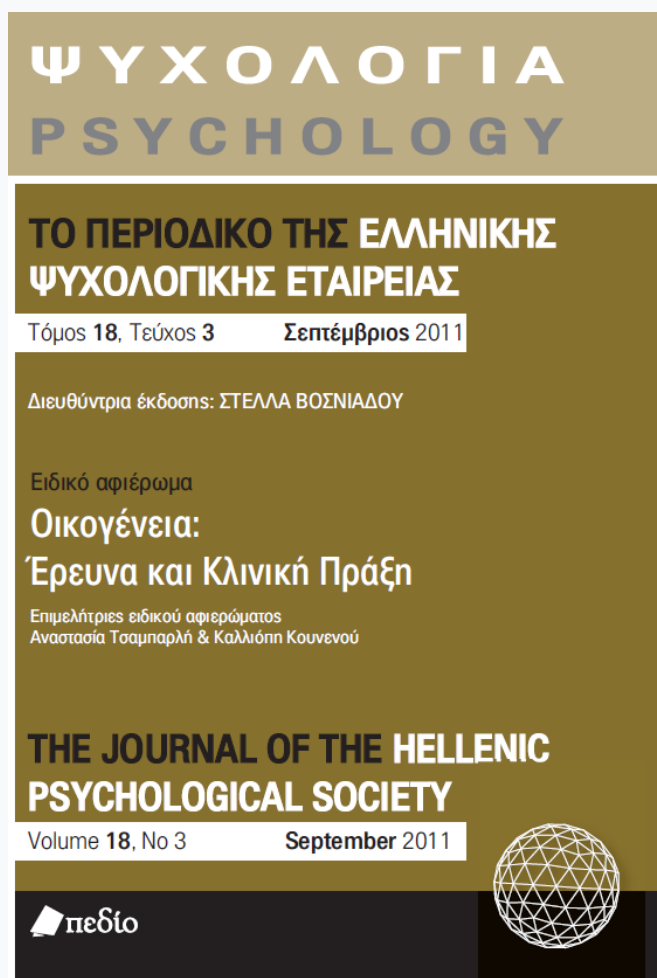

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 18, No 3 (2011)

The nurture assumption: The importance of the group socialization theory by Judith R. Harris in understanding and treating personality disorders according to the cognitive-behavioral model

Γιώργος Ευσταθίου, Υβόννη Πέννα

doi: [10.12681/psy_hps.23727](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23727)

Copyright © 2020, Γιώργος Ευσταθίου, Υβόννη Πέννα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Ευσταθίου Γ., & Πέννα Υ. (2020). The nurture assumption: The importance of the group socialization theory by Judith R. Harris in understanding and treating personality disorders according to the cognitive-behavioral model. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 18(3), 348–362. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23727

Ο μύθος της ανατροφής: Η σημασία της θεωρίας της ομαδικής κοινωνικοποίησης της Judith R. Harris στην κατανόηση και την αντιμετώπιση των διαταραχών προσωπικότητας σύμφωνα με το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο

ΓΙΩΡΓΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ¹

ΥΒΟΝΝΗ ΠΕΝΝΑ²

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το άρθρο αυτό περιγράφει και εξετάζει τα υπάρχοντα στοιχεία για μια εναλλακτική θεωρία σχετικά με την ανάπτυξη των παιδιών. Η θεωρία της ομαδικής Κοινωνικοποίησης (ΘΟΚ) υποστηρίζει, σε αντίθεση με τα παλαιότερα δεδομένα, ότι η κοινωνικοποίηση λαμβάνει χώρα μακριά από τους γονείς, στην ομάδα των συνομηλίκων κατά την παιδική και εφηβική ηλικία. Λειτουργίες μεταξύ των ομάδων αλλά και των μελών ευθύνονται για τη μετάδοση της κουλτούρας, τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και τις διαφορές στη συμπεριφορά των παιδιών. Παρουσιάζονται τα δεδομένα που υποστηρίζουν τη θεωρία καθώς και η κριτική που έχει ασκηθεί, και συζητείται η σημασία της θεωρίας στην κλινική κατανόηση και αντιμετώπιση των διαταραχών προσωπικότητας σύμφωνα με το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο.

Λέξεις-κλειδιά: Ομαδική κοινωνικοποίηση, Διαταραχές προσωπικότητας, Γνωσιακή-συμπεριφοριστική ψυχοθεραπεία.

1. Εισαγωγή

Μία από τις πλέον αποδεκτές επιστημονικές θέσεις αφορά την επίδραση της οικογένειας στην προσωπικότητα του παιδιού, δηλαδή την άποψη ότι επειδή οι γονείς καθορίζουν το πρώιμο περι-

βάλλον των παιδιών τους ως υπεύθυνοι για την ανατροφή τους, καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό και την ενήλικη προσωπικότητά τους. Πρωτοπόρος της άποψης για τη σημασία της ανατροφής μπορεί να θεωρηθεί ο Sigmund Freud. Σύμφωνα με τη φροϋδική θεωρία, τα παιδιά μαθαίνουν να

1. Διεύθυνση: Διδάκτορας Κλινικής Ψυχολογίας, Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς, Γλάδστωνος 10, Πλ. Κάνιγγος, 10677 Αθήνα. Τηλ.: 2103840129. Fax: 2103840803. E-mail: gefstath@psych.uoa.gr

2. Διεύθυνση: Ψυχολόγος, MSc, Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς: Γλάδστωνος 10, Πλ. Κάνιγγος, 10677 Αθήνα. Τηλ.: 2103840129. Fax: 2103840803. E-mail: ypenna@hotmail.com

συμπεριφέρονται με τρόπο που οι γονείς και η κοινωνία θεωρούν αποδεκτό, ταυτίζοντας τον εαυτό τους με τους γονείς τους (Freud, 1994). Έτσι, η θεωρία του Freud αποδίδει τις ψυχικές παθήσεις των ενηλίκων σε γεγονότα που τους συνέβησαν στην παιδική ηλικία, στην οποία οι γονείς εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό. Παρότι οι συμπεριφοριστικές θεωρίες διατυπώθηκαν εν μέρει ως αντίδραση στη φροϋδική, η πρωτοκαθεδρία που απέδωσαν στο περιβάλλον για τη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς δεν αντέβαινε στη σημασία που δινόταν στην ανατροφή. Η γνωστή δήλωση του Watson (1924, σ. 104) αποτελεί την πλέον ακραία διατύπωση για τη σημασία της ανατροφής: «Δώστε μου μια δωδεκάδα υγιή και αρτιμελή βρέφη και το δικό μου συγκεκριμένο περιβάλλον, μέσα στο οποίο θα τα αναθρέψω, και σας εγγυώμαι να πάρω ένα οποιοδήποτε από αυτά στην τύχη και να το εκπαιδεύσω ώστε να γίνει ό,τι διαλέξω: γιατρός, δικηγόρος, έμπορος, ή ακόμα ζητιάνος και κλέφτης, ανεξάρτητα από τα ταλέντα, τις κλίσεις, τις τάσεις και τις ικανότητές του, το επάγγελμα και τη φυλή των προγόνων του».

Η θέση αυτή αναφέρεται από τη Harris (1998) ως «ο μύθος της ανατροφής», ο οποίος εξισώνει τις περιβαλλοντικές επιδράσεις στην προσωπικότητα με την ανατροφή, οδηγώντας έτσι στο συμπέρασμα ότι οι γονείς είναι ο πιο καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος ανάπτυξης του παιδιού. Πράγματι, οι έρευνες της συμπεριφορικής γενετικής έδειξαν ότι η κληρονομισμότητα των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας κυμαίνεται περίπου στο 0,50, αλλά πολύ μικρό ποσοστό του υπόλοιπου της διακύμανσης που αποδίδεται στο περιβάλλον δείχνει να σχετίζεται με εμπειρίες μέσα στην οικογένεια (Plomin & Daniels, 1987). Προκειμένου να εξηγήσει αυτές τις περιβαλλοντικές επιδράσεις η Harris το 1995 εισήγαγε τη θεωρία της ομαδικής κοινωνικοποίησης (στο εξής ΘΟΚ), την οποία ανέπτυξε περαιτέρω το 1998. Η κύρια θέση της Harris χαρακτηρίζεται ακόμη και από την ίδια ως ιδιαίτερα αιρετική: οι γονικές συμπεριφορές δεν έχουν καμιά ουσιαστική επιρροή στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που θα έχουν τα παιδιά ως ενή-

λικοι, ενώ αντίθετα ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι ομάδες των συνομηλίκων.

Ιδιαίτερο στοιχείο της ΘΟΚ αποτελεί το γεγονός ότι αναπτύχθηκε χωρίς πρωτογενή ερευνητικά δεδομένα. Η ίδια η Harris αναφέρει πως ό,τι έμαθε για την αναπτυξιακή ψυχολογία το έμαθε μόνη της εξετάζοντας τα ήδη διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα για τις ανάγκες της συγγραφής ακαδημαϊκών εγχειριδίων που ήταν η κύρια επαγγελματική της ενασχόληση, αφού αποπέμφθηκε από το μεταπτυχιακό κλινικής ψυχολογίας του Harvard. Η Harris εγκατέλειψε τελικά τη συγγραφή, καθώς άρχισε να συνειδητοποιεί ότι πολλά από όσα έγραφε ήταν λάθος. Όπως ήταν αναμενόμενο, η θεωρία της προκάλεσε πολλές και ποικίλες αντιδράσεις.

Δύσκολα θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι η ΘΟΚ είναι πλήρως εμπειρικά τεκμηριωμένη, αν και το ίδιο ισχύει επίσης για την αντίθετη άποψη η οποία βασίζεται στις ψυχολογικές θεωρίες που έχουν προταθεί για την εξήγηση της επίδρασης των μη κοινών περιβαλλόντων, και η οποία ερμηνεύει σχεδόν το σύνολο της διακύμανσης των χαρακτηριστικών της ενήλικης προσωπικότητας που δεν ερμηνεύονται από κληρονομικούς παράγοντες, όπως η σειρά γέννησης, η διαφορετική αλληλεπίδραση των γονέων με κάθε παιδί κ.ά. Αποτέλεσμα αυτής της αντιπαράθεσης ήταν να γεννηθεί ένας γόνιμος διάλογος γύρω από το θέμα. Το 1997 ο Αμερικανικός Σύλλογος Ψυχολόγων (APA) της απένειμε βραβείο Miller για το άρθρο του 1995. Ήταν μάλιστα ενδιαφέρουσα σύμπτωση το γεγονός ότι το βραβείο απονεμήθηκε ακριβώς στη μνήμη του προσώπου που υπέγραψε την επιστολή αποπομπής της Harris από το μεταπτυχιακό κλινικής ψυχολογίας. Αλλά και η Βρετανική Ψυχολογική Εταιρεία (BPS) αναγνωρίζει και αναφέρεται στην επίδραση των ομάδων συνομηλίκων, όπως αυτή προτείνεται από τη Harris, ως ψυχολογικού παράγοντα στην ανάπτυξη διαταραχών προσωπικότητας, στο σχετικό οδηγό της για τους ψυχολόγους που ασκούν κλινικό έργο (Alwin, Blackburn, Davidson, Hilton, Logan, & Shine, 2006).

Η ΘΟΚ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο της γνωσιακής-συμπεριφοριστικής

ψυχοθεραπείας των διαταραχών προσωπικότητας. Σύμφωνα με το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο ερμηνείας, οι διαταραχές προσωπικότητας οφείλονται στην ύπαρξη δυσλειτουργικών βασικών πεποιθήσεων, οι οποίες δημιουργούνται, διατηρούνται και ενδυναμώνονται ως αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στη γενετική προδιάθεση, την αρνητική επιρροή άλλων ατόμων και την έκθεση του ατόμου σε τραυματικές εμπειρίες (Beck, Freeman, Davis et al., 2004). Παρότι, όπως φαίνεται και από την παραπάνω διατύπωση, πουθενά δεν γίνεται λόγος για αποκλειστική ή για κύρια επίδραση της οικογένειας και των γονέων ως προς τις αναπτυξιακές καταβολές των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων, τα κλινικά παραδείγματα που παρατίθενται όταν συζητείται η επίδραση των εμπειριών της παιδικής ηλικίας σε τρέχουσες πεποιθήσεις αφορούν σχεδόν αποκλειστικά δυαδικές σχέσεις με σημαντικούς άλλους (Beck, Emery, & Greenberg, 1985). Το ίδιο ισχύει για τη γνωσιακή διατύπωση των δυσκολιών του θεραπευόμενου, όπου συνήθως οι περιβαλλοντικές επιρροές ταυτίζονται με τις εμπειρίες μέσα στην οικογένεια κατά την παιδική ηλικία (Beck, 1995). Φαίνεται δηλαδή ότι, παρότι το θεωρητικό πλαίσιο δεν επιβάλλει την πρωτοκαθεδρία των γονέων, στην κλινική πράξη δείχνει να επικρατεί σχεδόν ολοκληρωτικά «ο μύθος της ανατροφής». Αυτό φαίνεται μάλιστα να ισχύει ειδικά για τις διαταραχές προσωπικότητας, καθώς για τις διαταραχές συμπτωμάτων δείχνει να είναι ευρέως αποδεκτή η λεκτική θυματοποίηση από τους συνομηλίκους ως μη ειδικός παράγοντας προδιάθεσης για την ανάπτυξη μεγάλου εύρους διαταραχών και επί του παρόντος διερευνάται η σχέση μεταξύ του περιεχομένου της θυματοποίησης με την ανάπτυξη συγκεκριμένων διαταραχών, όπως είναι η κατάθλιψη ή οι διαταραχές διατροφής (Bennas & Gibb, 2008).

Στο παρόν άρθρο γίνεται μια προσπάθεια να παρουσιαστεί συνολικά η ΘΟΚ και να αναφερθούν αναλυτικά η κριτική που δέχθηκε η θεωρία και τα ερωτήματα που προκύπτουν από αυτήν, προκειμένου να αξιολογηθεί ως εναλλακτική πρόταση διαμόρφωσης της ενήλικης προσωπικότητας. Τέλος, συζητούνται οι πρακτικές εφαρμογές

που ανακύπτουν και στην κλινική πράξη με έμφαση στη γνωσιακή ψυχοθεραπεία των διαταραχών προσωπικότητας, η οποία φαίνεται αφενός να προσφέρει ένα έγκυρο μοντέλο ερμηνείας των διαταραχών προσωπικότητας και αφετέρου να προτείνει έναν τρόπο αντιμετώπισης τουλάχιστον ίσης και πιθανότατα καλύτερης αποτελεσματικότητας από τις παραδοσιακές παρεμβάσεις που χρησιμοποιούνται συνήθως στις διαταραχές προσωπικότητας, προσφέροντας παράλληλα ένα σημαντικό πεδίο για περαιτέρω διερευνήσεις.

Παρότι το ενδιαφέρον της γνωσιακής-συμπεριφοριστικής ψυχοθεραπείας για τις διαταραχές προσωπικότητας είναι σχετικά πρόσφατο σε σύγκριση με τις διαταραχές διάθεσης και τις αγχώδεις διαταραχές (Beck & Freeman, 1990), οι Beck, Freeman, Davis και συνεργάτες (2004) αναφέρονται σε μια σειρά από μη ελεγχόμενες κλινικές αναφορές που περιγράφουν θετικά αποτελέσματα για το σύνολο των διαταραχών προσωπικότητας, αλλά τονίζουν την έλλειψη ελεγχόμενων κλινικών μελετών με εξαίρεση την οριακή διαταραχή προσωπικότητας (βλ. Linehan et al., 2006). Αναφορικά με τη συγκριτική αποτελεσματικότητα, οι Svartberg, Stiles και Seltzer (2004) αναφέρουν ίση αποτελεσματικότητα της γνωσιακής-συμπεριφοριστικής ψυχοθεραπείας με τη βραχεία ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία για τις διαταραχές προσωπικότητας της Ομάδας Γ, αλλά σε νεότερη έρευνα του Emmelkamp και των συνεργατών του (2006) η γνωσιακή-συμπεριφοριστική ψυχοθεραπεία δείχνει να είναι αποτελεσματικότερη της βραχείας ψυχοδυναμικής τουλάχιστον στην αποφευκτική διαταραχή προσωπικότητας, ενώ υπέρ της γνωσιακής ψυχοθεραπείας σε σύγκριση με την ψυχοδυναμική είναι και τα ευρήματα για την οριακή διαταραχή προσωπικότητας (Giesen-Bloo et al., 2006).

2. Η θεωρία της ομαδικής κοινωνικοποίησης

Η κοινωνικοποίηση συνίσταται στη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο αποκτά τη γνώση για τις αξίες και τη γλώσσα, τις κοινωνικές δεξιότη-

τες και την κοινωνική ευαισθητοποίηση που του επιτρέπουν να συμμετέχει και να φέρεται κατάλληλα στα πλαίσια της κοινωνίας (Reber, 1985). Ήταν ευρέως αποδεκτό ότι κύρια μέθοδο κοινωνικοποίησης αποτελούσε η μίμηση των γονέων από το παιδί, και είναι σίγουρο ότι τα παιδιά μιμούνται τους γονείς. Θα προέκυπτε όμως ουσιαστικό πρόβλημα αν μιμούνταν μόνον αυτούς. Τα παιδιά αντιγράφουν όχι μόνο τους γονείς, αλλά και άλλους ενηλίκους, παιδιά εκτός οικογένειας, ακόμη και χαρακτήρες που βλέπουν στην τηλεόραση (Maccoby & Jacklin, 1987). Όπως έχει τονιστεί, δεν θα είχε νόημα για τα παιδιά να μαθαίνουν μόνο από τους γονείς τους, καθώς αυτό μπορεί να σήμαινε ότι χρήσιμες και πρωτότυπες πληροφορίες θα έμεναν ανεκμετάλλευτες από το παιδί, εκτός και αν ο πομπός ήταν οι γονείς (Rowe, 1990). Φαίνεται, λοιπόν, ότι το νεογέννητο ξεκινά τη ζωή του με ένα μηχανισμό μάθησης που του επιτρέπει να μάθει από οποιαδήποτε πηγή. Ωστόσο, υπάρχει ένας περιορισμός: αυτά που μαθαίνει σε ένα πλαίσιο δεν βρίσκουν υποχρεωτικά εφαρμογή και σε ένα άλλο (Harris, 1995). Σύμφωνα με τη ΘΟΚ, η κοινωνικοποίηση εξαρτάται άμεσα από το εκάστοτε πλαίσιο στο οποίο έχει αποκτηθεί. Ειδικότερα, τα παιδιά μαθαίνουν ότι πρέπει να έχουν διαφορετικές συμπεριφορές στο σπίτι ή μπροστά στους γονείς τους και διαφορετικές σε περιβάλλον που δεν είναι το σπίτι στους.

Η προσωπικότητα, όπως προσδιορίζεται από τη θεωρία της Harris, αποτελείται από μια εσωτερική βάση η οποία θεμελιώνεται και διαμορφώνεται από περιβαλλοντικές επιρροές. Ακριβέστερα, η προσωπικότητα έχει δύο συστατικά: το γενετικό υλικό, που ακολουθεί το άτομο όπου και αν βρίσκεται, και το περιβαλλοντικό συστατικό, ως *σύστημα συμπεριφοράς* που εξαρτάται από το εκάστοτε πλαίσιο. Το κάθε σύστημα συμπεριφοράς αποτελείται από ένα συγκεκριμένο πρότυπο συμπεριφοράς που έχει αποκτηθεί στο συγκεκριμένο περιβάλλον, περιλαμβάνονται δε οι γνώσεις και τα συναισθήματα τα οποία βιώθηκαν και σχετίζονται με το εκάστοτε πλαίσιο (Harris, 1995). Αφού λοιπόν υπάρχουν πολλά εναλλακτικά συστήματα συμπεριφοράς για τα διαφορετικά πλαι-

σια, η προσωπικότητα (με την ευρεία έννοια του συστήματος συμπεριφοράς) είναι ως ένα βαθμό ανάλογη του πλαισίου.

Η ΘΟΚ αφορά κυρίως την κοινωνικοποίηση που λαμβάνει χώρα εκτός σπιτιού, η οποία είναι περισσότερο μια ομαδική διαδικασία παρά αποτέλεσμα μιας δυαδικής αλληλεπίδρασης ατόμων. Όσο τα παιδιά μεγαλώνουν, οι κοινωνικές κατηγορίες εκτός σπιτιού γίνονται πιο ισχυρές σε σχέση με τις εντός σπιτιού κοινωνικές κατηγορίες και είναι τελικά αυτές που ενσωματώνονται στην ενήλικη προσωπικότητα.

Σύμφωνα λοιπόν με τη ΘΟΚ, η κοινωνικοποίηση εκτός σπιτιού λαμβάνει χώρα στις ομάδες των συνομηλίκων, και πιο συγκεκριμένα στις ομάδες αγοριών και κοριτσιών σχολικής ηλικίας και στις ομάδες κοινών ενδιαφερόντων της εφηβείας, όπου τα άτομα αυτοκατηγοριοποιούνται κατά τον ίδιο τρόπο (Harris, 1995). Τα πρότυπα αυτά που σχηματίζονται κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία, καθώς και τα συναισθήματα που τα συνοδεύουν, τα διατηρούμε για όλη μας τη ζωή. Όπως αναφέρουν οι Levine, Resnick και Higgins (1993), οι ομάδες είναι πολύ κινητοποιημένες ώστε να μεταδώσουν στα νέα μέλη τις γνώσεις και τις ικανότητες που απαιτούνται για να ενεργοποιηθούν μέσα σε αυτές, και συνεπώς η ομάδα των συνομηλίκων συνεισφέρει ενεργά τόσο στην κοινωνικοποίηση όσο και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Κοινωνικο-γνωστικές διεργασίες

Η Harris (1998) αναφέρει ότι η θεωρία που την έχει επηρεάσει περισσότερο είναι αυτή του Αυστραλού κοινωνικού ψυχολόγου John Turner (για περισσότερες πληροφορίες βλ. Hogg & Abrams, 2006). Βασική έννοια της θεωρίας του αποτελεί η «αυτοκατηγοριοποίηση». Η θεωρία υποστηρίζει πως οι άνθρωποι μπορούν να κατηγοριοποιήσουν τον εαυτό τους με πολλούς τρόπους και σε πολλά επίπεδα, που ξεκινούν από το «μοναδικό άτομο» και φθάνουν σε πιο ευρείες κατηγορίες, όπως «Έλληνας» ή «άνθρωπος». Όπως περιγράφεται, υπάρχει ένα συνεχές μεταξύ της κατηγοριοποίησης σε ατομικό επίπεδο και

αυτής ως μέλους μιας ομάδας. Αυτό που προκαλεί την αλλαγή πάνω στο συνεχές και καθορίζει ποια αυτοκατηγοριοποίηση υιοθετείται είναι η σχετική επικράτηση των διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών τη δεδομένη στιγμή. Όταν κάποιος κατηγοριοποιεί τον εαυτό του ως μέλος μιας συγκεκριμένης ομάδας, ταυτίζεται με αυτήν και υιοθετεί τους κανόνες και τις συνήθειές της. Αυτή είναι η πηγή της συμμόρφωσης στην ομάδα. Τη στιγμή που μια συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία επικρατεί και τα άτομα κατηγοριοποιούν τον εαυτό τους σύμφωνα με αυτήν, είναι πιθανό να ενισχυθούν οι ομοιότητες όλων των μελών της ομάδας και να γίνουν πιο έντονες οι διαφορές τους από τις άλλες ομάδες (Harris, 1998). Η ομάδα με την οποία τα παιδιά ταυτίζονται όταν βρίσκονται έξω από το σπίτι είναι αυτή των συνομηλίκων. Η ομάδα των συνομηλίκων μοιράζεται κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνικότητα και στην εφηβεία κυρίως κοινά ενδιαφέροντα και δραστηριότητες (Harris, 1995).

Η εξέλιξη των παιδικών ομάδων

Σημάδια έλξης προς τους όμοιους υπάρχουν από πολύ μικρή ηλικία (Diamond, LeFurgy, & Blass, 1993), καθώς τα παιδιά ήδη από 2 ετών περίπου αρχίζουν να δείχνουν προτίμηση σε παιδιά του ίδιου φύλου (Leinbach & Fagot, 1993). Στις ομάδες παιχνιδιού των μικρών παιδιών, εάν ο αριθμός των μελών είναι μικρός, η ομάδα θα αποτελείται συνήθως από παιδιά και των δύο φύλων και διαφόρων ηλικιών. Εάν όμως ο αριθμός των παιδιών είναι μεγάλος και υπάρχει η δυνατότητα επιλογής, τα παιδιά τείνουν να σχηματίζουν ομάδες σύμφωνα με το φύλο και την ηλικία τους (Maccoby, 1990). Τα παιδιά σχολικής ηλικίας, στις αστικές κυρίως κοινωνίες, περνούν μεγάλο μέρος του χρόνου τους μέσα σε ομάδες διαχωρισμένες βάσει φύλου και ηλικίας (Hartup, 2005). Ο διαχωρισμός βάσει ηλικίας γίνεται και μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά ο διαχωρισμός βάσει φύλου δημιουργείται και διατηρείται πλέον από τα ίδια τα παιδιά. Στην εφηβεία, ο διαχωρισμός βάσει φύλου παύει να υφίσταται και

ουσιαστικό πλέον ρόλο παίζουν η ηλικία και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο (Adler & Adler, 1998). Βάσει της αυτοκατηγοριοποίησης προκύπτει η κατηγορία *έφηβοι* έναντι της κατηγορίας *παιδιά ή ενήλικου*. Η διαδικασία αυτή επεξηγεί τη συμπεριφορά των εφήβων. Οι έφηβοι επιδιώκουν συνεχώς να αντιπαραθέτουν τον εαυτό τους με τους ενηλίκους, τονίζοντας τις διαφορές στο ντύσιμο, στο χτένισμα, στον τρόπο ομιλίας και συμπεριφοράς, δεδομένου ότι έχουν πολλές ομοιότητες από άποψη σωματικής ανάπτυξης. Οι αντιδράσεις των εφήβων συνεπώς φαίνεται ότι δεν είναι τίποτε άλλο παρά η έντονη προτίμηση για την ομάδα τους και η εχθρότητα προς την ομάδα των «άλλων», δηλαδή των ενηλίκων.

Εφόσον οι κοινωνικές ομάδες βασίζονται στην αντίληψη των ομοιοτήτων μεταξύ των μελών της ομάδας, στις περιπτώσεις όπου η ταυτότητα της ομάδας είναι σημαντική, τα μέλη αντιλαμβάνονται ότι μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους και διαφέρουν περισσότερο από άλλες ομάδες από ό,τι συμβαίνει στην πραγματικότητα. Το γεγονός δημιουργεί την προτίμηση προς την ομάδα και την εχθρότητα απέναντι στις «άλλες» ομάδες (Billig & Tajfel, 1973), και οι ατομικές συμπεριφορές στοχεύουν να μεγιστοποιήσουν αυτές τις διαφορές.

Διεργασίες μέσα στην ομάδα

Η τάση αυτή των μελών της ομάδας να μοιάζουν ολοένα και περισσότερο μεταξύ τους με το πέρασμα του χρόνου ονομάζεται *αφομοίωση*. Κάθε ομάδα απαιτεί έναν ορισμένο βαθμό ομοιογένειας, ιδιαίτερα όταν βρίσκεται απέναντι σε μια ανταγωνιστική ομάδα. Η «πίεση για συμμόρφωση» κατά την παιδική ηλικία είναι πολύ έντονη και οι «ποινές» είναι σοβαρές για όσους δεν συμμορφώνονται. Η πίεση για συμμόρφωση σε αυτή τη νεαρή ηλικία φαίνεται ότι μακροπρόθεσμα έχει αντίκτυπο στην προσωπικότητα (Adler, Kless, & Adler, 1992). Ωστόσο οι έφηβοι δεν εξαναγκάζονται να συμμορφωθούν, το κάνουν επειδή οι ίδιοι θέλουν να ανήκουν σε μια ομάδα (Harris, 1998). Πάντως η τελική ομοιομορφία των μελών δεν μπορεί να αποδοθεί εξ ολοκλήρου στην επιρ-

ροή ή στην πίεση από τα άλλα μέλη. Ας μην ξεχνάμε πως τα μέλη μιας ομάδας μοιάζουν ολόενα και περισσότερο λόγω των πολλών κοινών στοιχείων που τους ήταν από την αρχή απαραίτητα ώστε να κατηγοριοποιήσουν τον εαυτό τους ως μέλος στην ίδια ομάδα.

Κάθε παιδί μπορεί να τονίσει περισσότερο τις ομοιότητές του με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του, ιδιαίτερα αν αυτό είναι σημαντικό, όπως συμβαίνει όταν δύο κοινωνικές ομάδες είναι παρούσες (π.χ. αγόρια – κορίτσια). Όταν όμως είναι παρούσα μόνο μια ομάδα, τότε οι διαφορές μεταξύ των μελών τείνουν να αυξάνονται ως αποτέλεσμα δύο διεργασιών που συντελούνται εντός ομάδας: της *ιεραρχίας* και της *σύγκρισης* (Harris, 1995). Οι διαφορές στην ιεραρχία σχετίζονται τόσο με την κυριαρχία όσο και με τη δημοτικότητα (Pettit, Bakshi, Dodge, & Coie, 1990). Η θέση στην ιεραρχία της ομάδας μπορεί να επηρεάσει σε μόνιμη βάση την προσωπικότητα του ατόμου. Συνήθως, τα παιδιά που θυματοποιούνται από τους συνομηλίκους, βρίσκονται χαμηλά στην κυριαρχική ιεραρχία, ενώ όσα απορρίπτονται βρίσκονται χαμηλά σε δημοτικότητα. Ως αποτέλεσμα τα παιδιά αυτά μπορεί να εμφανίσουν ψυχικές διαταραχές στην ενήλικη ζωή τους (Parker & Asher, 1993β).

Η διεργασία της σύγκρισης αποτελεί επίσης ένα μέσο διαφοροποίησης (Harris, 1995). Τα παιδιά καταφέρνουν να αντιληφθούν σε ποια κατηγορία ανθρώπων ανήκουν συγκρίνοντας τον εαυτό τους με άλλους. «Οι άλλοι» σε αυτή την περίπτωση είναι τα μέλη της ομάδας στην οποία θέλουν να ενταχθούν ως μέλη. Η σύγκριση γίνεται σε πολλαπλά επίπεδα και τα αποτελέσματα προσφέρουν στο κάθε παιδί βασικά σχήματα και πεποιθήσεις για τον εαυτό του. Συγκρίσεις όμως κάνουν και τα υπόλοιπα μέλη, οι οποίες καταλήγουν συνήθως σε παρατσούκλια, προσφωνήσεις και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αποδίδονται σε κάθε μέλος. Έτσι, σύμφωνα με τη ΘΟΚ, η ομάδα αναμένει συγκεκριμένες συμπεριφορές από κάθε μέλος και οι προσδοκίες αυτές λειτουργούν ως αυτοεκπληρούμενες προφητείες, που έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν την προσωπικότητα του παιδιού.

3. Η επιχειρηματολογία της θεωρίας της ομαδικής κοινωνικοποίησης απέναντι στις παραδοσιακές θέσεις

Όπως ήταν αναμενόμενο, βασικό σημείο κριτικής αποτέλεσε η θέση της ΘΟΚ ότι οι γονείς δεν έχουν μακροπρόθεσμη επίδραση στα παιδιά τους, καθώς και η αγνόηση από πλευράς της επιμέρους παραμέτρων, όπως η ταύτιση με τους γονείς, που παρουσιάζονται σε προηγούμενες έρευνες (Harris & Kagan, 1998) αν και η κριτική αυτή απαντήθηκε ικανοποιητικά στο πλαίσιο των διαθέσιμων ερευνητικών δεδομένων.

Η πιο στοιχειοθετημένη κριτική ασκήθηκε από τη Vandell (2000), το άρθρο της οποίας αποτέλεσε αφορμή να επεξηγήσει η Harris (2000c) την αντίθεσή της με τα έως τώρα κοινώς αποδεκτά ερευνητικά δεδομένα. Κοινή παραδοχή των δύο ερευνητριών είναι ότι τόσο η παραδοσιακή θέση για τη σημασία της ανατροφής όσο και η άποψη της Harris για τη σημασία των ομάδων των συνομηλίκων δεν έχουν την ερευνητική τεκμηρίωση που θα απαιτούνταν για να υποστηρίξει κανείς με βεβαιότητα τη μία από τις δύο απόψεις. Στο ίδιο επίπεδο κινείται και η διαμάχη για την αξιολόγηση των διαθέσιμων ερευνητικών δεδομένων ως προς άλλες δυνάμεις σημαντικές σχέσεις, όπως οι φιλικές και οι σχέσεις με τα αδέρφια και τους δασκάλους. Ωστόσο, η Harris θεωρεί ότι στις έρευνες που παρατίθενται συνήθως για την υποστήριξη της παραδοσιακής άποψης δεν έχει γίνει ο απαραίτητος έλεγχος της επίδρασης της κληρονομικότητας, ενώ παράλληλα συνάγεται συχνά αιτιότητα από αμφιβόλου κατεύθυνσης συσχετίσεις μεταξύ παιδικής και γονικής συμπεριφοράς.

Πέραν των παραπάνω μεθοδολογικών διαφορών, που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον αλλά βρίσκονται έξω από τους σκοπούς του παρόντος άρθρου, οι δύο ερευνητρίες δείχνουν να συμφωνούν ως προς το εύρημα του πολύ μικρού ποσοστού της διακύμανσης που εξηγείται από τα κοινά περιβάλλοντα στις έρευνες της συμπεριφορικής γενετικής (Alwin et al., 2006). Ως «κοινά περιβάλλοντα» προσδιορίζονται οι κοινές εμπειρίες οι οποίες οδηγούν σε ομοιότητες στην προσωπικότητα των παιδιών που μεγαλώνουν στην

ίδια οικογένεια, και οι οποίες εξετάζονται με τη μελέτη των ομοιοτήτων των παιδιών που ζουν στο ίδιο σπίτι, αλλά δεν έχουν κοινά γονίδια. Τα μέχρι τώρα ευρήματα δείχνουν ότι σχεδόν όλο το ποσοστό της διακύμανσης των χαρακτηριστικών προσωπικότητας που δεν εξηγείται γενετικά εξηγείται από τα *μη κοινά περιβάλλοντα*, δηλαδή δεν εξηγείται από την ανατροφή σε ένα συγκεκριμένο οικογενειακό πλαίσιο.

Ενώ και οι δύο ερευνήτριες αποδέχονται αυτό το εύρημα, διαφοροποιούνται ως προς την ερμηνεία του. Η Vandell (2000) υποστηρίζει ότι αυτό το εύρημα θα είχε νόημα αν οι γονείς συμπεριφέρονταν στα παιδιά τους με τον ίδιο τρόπο, αν τα παιδιά αντιλαμβάνονταν τη συμπεριφορά των γονέων με τον ίδιο τρόπο, καθώς και αν επηρεάζονταν από τη συμπεριφορά των γονέων στον ίδιο βαθμό. Για παράδειγμα, η ίδια γονική συμπεριφορά που είναι λειτουργική για το ένα παιδί μπορεί να είναι επιβλαβής για το άλλο, καθώς τα παιδιά γεννιούνται με εγγενείς βιολογικές προδιαθέσεις. Η Harris (2000c) απαντά ότι αυτή η συλλογιστική εξηγεί γιατί τα απλά αδέρφια ή τα υιοθετημένα παιδιά που προέρχονται από διαφορετικές οικογένειες δεν μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους επειδή μοιράζονται το ίδιο οικογενειακό περιβάλλον, αλλά δεν μπορεί να εξηγήσει γιατί η κοινή ανατροφή αδυνατεί να αυξήσει τις ομοιότητες ακόμη και μεταξύ μονοζυγωτικών διδύμων που έχουν ταυτόσημο γενετικό υλικό.

Στο πλαίσιο αυτό, κάποιοι ερευνητές προσπάθησαν να αποδώσουν το ποσοστό της αποδιδόμενης στο περιβάλλον διακύμανσης σε διαφορές στην ανατροφή λόγω σειράς γέννησης (Hoffman, 1991), επειδή, σύμφωνα με τη Harris (1998, 2000a, 2000b), βλέποντας ότι η σειρά γέννησης επηρεάζει τη συμπεριφορά των αδελφών μέσα στο σπίτι, συμπεράναν ότι θα την επηρεάζει και έξω από αυτό. Το συμπέρασμα αυτό ωστόσο, σύμφωνα με τη ΘΟΚ, δεν είναι σωστό. Οι διαφορές λόγω σειράς γέννησης δεν μεταφέρονται σε άλλα κοινωνικά πλαίσια, καθώς δεν θα ήταν βοηθητικές για τα παιδιά. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι συμπεριφορές που απέκτησαν στο σπίτι δεν είναι σχετικές ή χρηστικές σε άλλα κοινωνικά πλαίσια, γι' αυτό και δεν τις μεταφέρουν σε αυ-

τά (Harris, 2001). Για παράδειγμα, ένα παιδί, το οποίο στο σπίτι πειράζει συνεχώς το μικρότερο αδερφάκι, ενδέχεται να είναι το πιο αδύναμο σωματικά στην ομάδα των συνομήλικων. Ως εκ τούτου, η συμπεριφορά που χρησιμοποιεί στο σπίτι με το αδερφάκι του δεν πρόκειται να του φανεί χρήσιμη σε τίποτα εκτός αυτού του πλαισίου (Harris, 2004). Η σειρά γέννησης είναι σημαντική μόνο στο σπίτι, όπου τα αδέρφια (με εξαίρεση την περίπτωση που είναι δίδυμα) διαφέρουν ηλικιακά. Οι μεταξύ τους διαφορές σε σωματικό μέγεθος, δύναμη και ικανότητες διατηρούνται για χρόνια και τα παιδιά πρέπει να μάθουν να καλύπτουν τις ανάγκες τους σύμφωνα με αυτές τις διαφορές. Εκτός σπιτιού όμως η σειρά γέννησης χάνει τη σημασία της. Δεν αποτελεί παράγοντα για τη διαμόρφωση της ενήλικης προσωπικότητας (Harris, 2001). Η σειρά γέννησης επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφερόμαστε και αισθανόμαστε για τους γονείς και τα αδέρφια μας. Αυτή η συμπεριφορά και τα συναισθήματα ωστόσο δεν μεταφέρονται έξω από το σπίτι (Beer & Horn, 2000. Harris, 2000a. Freese, Powell, & Steelman, 1999). Σύμφωνα με τη ΘΟΚ, το περιβάλλον του σπιτιού, η οικογένεια, φαίνεται να έχει σύντομη επίδραση στα παιδιά. Αυτό παρατηρείται, επειδή τα παιδιά μεγαλώνοντας τείνουν να επιδιώκουν και να δέχονται περισσότερες επιδράσεις από τις ομάδες εκτός οικογένειας στις οποίες έχουν ενταχθεί παρά από την οικογένειά τους (Harris, 1995).

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο υπέρ της ΘΟΚ αποτελεί η διαπίστωση ότι η απουσία ή η στέρηση της παρέας των συνομήλικων μπορεί να έχει σοβαρότερες και μακροχρόνιες συνέπειες για τα παιδιά σε σχέση με την απουσία των γονέων (Harris, 1995). Ειδικότερα, οι ερευνητές που ασχολούνται με τις συνέπειες του διαζυγίου στα παιδιά κατέληγαν μέχρι πρότινος στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά των χωρισμένων γονιών έχουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και συναισθηματικές δυσκολίες από τα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν έχουν πάρει διαζύγιο (Hetherington, Stanley-Hagan, & Anderson, 1989). Η ΘΟΚ ωστόσο προτείνει μια πειστική εναλλακτική εξήγηση της παραδοσιακής αυτής άποψης. Το

διαζύγιο μπορεί να είναι «κληρονομικό» (McGue & Lykken, 1992). Υπάρχουν δηλαδή χαρακτηριστικά, όπως η παρορμητικότητα ή η τάση για αλκοολισμό, που έχουν κληρονομική υπόσταση και κάνουν πιο πιθανό το διαζύγιο. Εξάλλου, τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών είναι πιθανό να προϋπήρχαν του διαζυγίου (Cherlin, Furstenberg, Chase-Lansdale, Kiernan, Robins, Morrison, & Teitler, 1991). Αυτό σημαίνει πως τα προβλήματα δεν προκλήθηκαν από το διαζύγιο, αλλά από την οικογενειακή δυσλειτουργία πριν από αυτό ή και από τη γενετική μεταβίβαση των προβληματικών χαρακτηριστικών των γονέων που οδήγησαν τους ίδιους στο διαζύγιο. Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι ένα διαζύγιο σημαίνει συχνά και αλλαγή κατοικίας για ορισμένα παιδιά (McLanahan & Booth, 1989). Ένα τέτοιο γεγονός μπορεί και συνήθως επιφέρει αρνητικές αλλαγές στα παιδιά: χάνουν την ομάδα των συνομηλίκων στην οποία ανήκαν και ταυτόχρονα τη θέση που κατείχαν στην ιεραρχία της. Η αλλαγή στην κατοικία λοιπόν μπορεί να σχετίζεται με αλλαγή στην ιεραρχία ή/και με απόρριψη του παιδιού από τη νέα ομάδα συνομηλίκων (Vernberg, 1990). Τέλος, το διαζύγιο μπορεί να επιφέρει αλλαγή στο οικονομικό επίπεδο της οικογένειας. Αυτό είναι επόμενο να αλλάξει και τα δεδομένα της ομάδας των συνομηλίκων του παιδιού (McLanahan & Booth, 1989. Adler et al., 1992).

Η ΘΟΚ (Harris, 2000c) λοιπόν αποδέχεται κάποιου βαθμού επίδραση των γονέων, καθώς θεωρεί ότι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και οι επιλογές των γονέων είναι πιθανό να επηρεάζουν τις νόρμες των ομάδων συνομηλίκων στις οποίες συμμετέχουν τα παιδιά τους. Το πώς εξελίσσονται τα παιδιά βρίσκεται σε μεγάλο βαθμό πέρα από τον έλεγχο των γονέων, αν και αυτοί είναι υπεύθυνοι για τη συμπεριφορά των παιδιών τους στο σπίτι. Εκείνοι αποφασίζουν πού θα μεγαλώσουν και ποιοι θα αποτελούν τις παρέες τους, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Οι γονείς έχουν σημαντικό μερίδιο ευθύνης στην ευτυχία των παιδιών τους στο σπίτι, και οι ίδιοι έχουν την ηθική υποχρέωση να τα προστατεύσουν από τη δυστυχία. Επιπλέον, σύμφωνα με πρόσφατη εργασία της Harris (2006), φαίνεται ότι

οι γονείς έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο παρελθόν όσον αφορά την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους. Σύμφωνα με τη Harris (2006), πριν εκατό χιλιάδες χρόνια, οι γονείς –και κυρίως η μητέρα– επέλεγαν αν θα σκοτώσουν ή θα εγκαταλείψουν το νεογέννητό τους εάν αυτό είχε την ατυχία να γεννηθεί με πολλή τριχοφυΐα ή με πολύ σκούρο χρώμα δέρματος. Συμπερασματικά, μολονότι οι γονείς ατομικά και ως μονάδες φαίνεται ότι δεν έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν την κουλτούρα των παιδικών ομάδων, σε μεγαλύτερους αριθμούς και δρώντας από κοινού και οργανωμένα έχουν μεγάλη δύναμη, όπως και η κοινωνία όταν ενεργεί ως σύνολο. Μέσω των επικρατέστερων μεθόδων ανατροφής και της επίδρασης των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που επηρεάζουν άμεσα στις συνήθειες και τις αξίες των ομάδων των παιδιών, η κοινωνία μπορεί να δημιουργήσει τους ενήλικους του μέλλοντος (Harris, 1999).

Όμως και η ομάδα των συνομηλίκων έχει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της κοινωνίας γενικότερα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αφομοίωση των παιδιών των μεταναστών από την ομάδα των συνομηλίκων στο σχολείο. Τα παιδιά των μεταναστών μπορούν να προσαρμοστούν πολύ πιο εύκολα στη νέα κοινωνία, καθώς γίνονται μέλη της νέας ομάδας στη χώρα υποδοχής. Μαθαίνουν τη γλώσσα και τις συνήθειες της ομάδας τους για να γίνουν αποδεκτοί σε αυτήν, ενώ στο σπίτι μπορεί να μιλούν ακόμη τη μητρική τους γλώσσα. Μεγαλύτερες δυσκολίες προσαρμογής συναντούν οι γονείς των παιδιών αυτών. Αυτοί κατά κανόνα σχηματίζουν ομάδες με άτομα από την ίδια χώρα προέλευσης, γεγονός που δυσχεραίνει και εμποδίζει την προσαρμογή τους στη νέα κοινωνία (Harris, 1995, 1998, 1999).

Η θεωρία μπορεί να ισχύει και για περιπτώσεις αντικοινωνικών παιδιών και εφήβων. Αν δηλαδή συγκεντρωθούν σε κοινό μέρος παιδιά ή νέοι με αντικοινωνική ή επιθετική συμπεριφορά ώστε να σχηματιστεί ομάδα παρέμβασης, τα αποτελέσματα θα είναι δραματικά. Μια τέτοια ομάδα θα έχει κοινό τρόπο συμπεριφοράς: την επιθετικότητα και την αντιδραστικότητα. Ισχυρότερα μέλη θα είναι οι πιο αντικοινωνικοί, ενώ οι νόρμες και οι συνήθειες της ομάδας θα αφορούν αρνη-

τικές συμπεριφορές. Προκειμένου να επιτευχθεί αλλαγή συμπεριφοράς σε τέτοιες περιπτώσεις, τα παιδιά αυτά θα πρέπει να αποθαρρύνονται και να εμποδίζονται με κάθε τρόπο να σχηματίσουν δική τους ομάδα (Dishion, McCord, & Poulin, 1999).

Μια ερευνητική απόπειρα ελέγχου των ισχυρισμών της Harris έκανε ο Loehlin το 1997, ο οποίος χρησιμοποίησε στοιχεία διαθέσιμα από μια έρευνα σε 839 ζεύγη διδύμων που βρίσκονταν στην ύστερη εφηβεία. Στην έρευνα εκείνη είχε περιληφθεί για άλλους λόγους η ερώτηση «Έχεις τους ίδιους φίλους με το δίδυμο αδελφό σου;» και υπήρχε δυνατότητα απάντησής της βάσει τεσσάρων εναλλακτικών επιλογών, οι οποίες κυμαίνονταν από το «όλοι μου οι φίλοι είναι και φίλοι του δίδυμου αδελφού μου» έως το «λίγοι ή κανένας από τους φίλους μου είναι φίλοι του δίδυμου αδελφού μου». Σύμφωνα με τον ερευνητή, η ερώτηση αυτή θα επέτρεπε να ελεγχθεί η ΘΟΚ, αφού τα ζεύγη διδύμων που είχαν σε μεγαλύτερο βαθμό κοινούς φίλους θα αναμένονταν να παρουσιάζουν υψηλότερο βαθμό ομοιότητας σε επίπεδο προσωπικότητας. Η κατεύθυνση της επίδρασης ελέγχθηκε μέσω της σύγκρισης μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων. Θεωρήθηκε ότι αν η ύπαρξη κοινής ομάδας συνομηλίκων προβλέπει τις ομοιότητες σε επίπεδο συμπεριφοράς εξίσου καλά στους μονοζυγωτικούς και τους διζυγωτικούς διδύμους, τότε δεν θα μπορούσε να αποδοθεί στην έμμεση επίδραση γενετικών διαφορών. Τα δεδομένα έδειξαν ότι ο βαθμός στον οποίο τα δύο αδέλφια είχαν τους ίδιους φίλους είχε κάποια επίδραση ως προς την ομοιότητά τους σε επίπεδο συμπεριφοράς, και κυρίως ότι αυτή η συσχέτιση ήταν υψηλότερη από την αντίστοιχη μεταξύ της ομοιότητας της γονικής συμπεριφοράς. Σε απόλυτα μεγέθη ωστόσο η συσχέτιση ήταν χαμηλή. Ο ερευνητής προτείνει δύο εξηγήσεις γι' αυτό. Πρώτον, η επίδραση των συνομηλίκων μπορεί να είναι ένας από τους πολλούς παράγοντες που επηρεάζουν την προσωπικότητα, και το γεγονός ότι είναι πιο σημαντικός από την επίδραση των γονέων δεν σημαίνει ότι υποχρεωτικά θα εξηγεί υψηλό ποσοστό της διακύμανσης. Δεύτερον, η επίδραση των συνομηλίκων μπορεί να είναι κρίσιμη σε μικρότερες (π.χ.

μέχρι δώδεκα ετών) ηλικίες από ό,τι μετρήθηκε στην παρούσα έρευνα. Τέλος, η επίδραση της ομάδας των συνομηλίκων ήταν κάπως υψηλότερη για τους διζυγωτικούς διδύμους, υποδεικνύοντας πιθανή εμπλοκή γενετικών διαφορών.

4. Η σημασία της θεωρίας της ομαδικής κοινωνικοποίησης στη γνωσιακή-συμπεριφοριστική θεραπεία διαταραχών προσωπικότητας

Σύμφωνα με τη ΘΟΚ, οι γονείς παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο προσφέροντας στα μικρά παιδιά τις πρώτες εμπειρίες πάνω στο σχηματισμό και τη διατήρηση σχέσεων, την εφαρμογή κανόνων κ.λπ. (Harris, 1998). Η ΘΟΚ διαφοροποιείται από την παραδοσιακή άποψη για τη σημασία της ανατροφής ως προς το ότι δεν θεωρεί ότι οι πρώιμες αυτές εμπειρίες είναι σημαντικές για την ενήλικη προσωπικότητα, μεταφέροντας την έμφαση στη συμμετοχή του παιδιού στις ομάδες των συνομηλίκων κατά τη μέση παιδική ηλικία και την εφηβεία.

Ο λόγος για τον οποίο, σύμφωνα με τη Harris (2000c), υπάρχει τέτοιου βαθμού υποστήριξη στην παραδοσιακή άποψη σχετικά με τη σημασία της ανατροφής, σε πείσμα των ερευνητικών δεδομένων, είναι ότι όλοι βλέπουν με τα ίδια τους τα μάτια τους γονείς να επηρεάζουν τα παιδιά τους. Αυτό δεν είναι αντίθετο με τη ΘΟΚ: οι γονείς επηρεάζουν τα παιδιά τους, αλλά μόνο όσον αφορά τη συμπεριφορά τους μέσα στο σπίτι και στην οικογένεια. Οι εμπειρίες που λαμβάνουν χώρα εντός του σπιτιού έχουν μικρή ή καμιά επίδραση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του παιδιού εκτός αυτού, καθώς εμπίπτουν στο φαινόμενο της συγκεκριμένης προς το πλαίσιο μάθησης (context-specific learning).

Η σύγχρονη γνωσιακή-συμπεριφοριστική ψυχοθεραπεία έχει πάψει να αποδίδει τον εξέχοντα ρόλο που οι πρώτες συμπεριφοριστικές θεωρίες έδιναν στις περιβαλλοντικές επιδράσεις (Horowitz, 1997). Σύμφωνα με το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο, οι διαταραχές προσωπικότητας οφεί-

λονται σε δυσλειτουργικά σχήματα. Τα σχήματα αποτελούν τα «πυρηνικά» δομικά στοιχεία της προσωπικότητας και ορίζονται ως τα σχετικώς σταθερά γνωστικά πρότυπα που υπάρχουν σε κάθε άτομο, τα οποία αποτελούν τη βάση των ερμηνειών που κάνει για τις διάφορες καταστάσεις (Beck, Rush, Shaw & Emery, 1979). Περιεχόμενο των σχημάτων αποτελούν οι *πεποιθήσεις*, οι οποίες καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του, τον κόσμο και τους άλλους (Beck, 1967). Τα αισθητηριακά δεδομένα από μόνα τους έχουν μικρή αξία για να αποκτήσουν πληροφοριακή αξία και να μετατραπούν σε εμπειρίες, πρέπει να νοηματοδοτηθούν (Beck & Freeman, 1990). Το άτομο αντιλαμβάνεται και νοηματοδοτεί μια κατάσταση αφού επιλέξει ορισμένα στοιχεία της και τα συνθέσει με το δικό του τρόπο. Υπάρχουν σημαντικές διατομικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτείται μια κατάσταση: στο μυαλό κάθε ανθρώπου η ίδια κατάσταση διαμορφώνεται με διαφορετικό τρόπο και αποκτά διαφορετικό νόημα (Beck et al., 1979).

Τα σχήματα είναι οι βασικές μονάδες της προσωπικότητας. Από αυτά εξαρτώνται οι γνωστικές και οι συναισθηματικές διεργασίες και τα κίνητρα του ατόμου (Beck & Freeman, 1990). Τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που στην καθημερινή ζωή αποδίδονται με επίθετα (π.χ. εξωστρεφής, συνεσταλμένος κ.λπ.) μπορούν να θεωρηθούν έκφραση αυτών των εσωτερικών δομών. Οι εσωτερικές δομές επηρεάζουν τη νοηματοδότηση των εμπειριών του ατόμου και αυτή η προσωπική νοηματοδότηση καθορίζει την έκδηλη συμπεριφορά του.

Αυτή η έννοια των «σταθερών γνωστικών προτύπων» δείχνει πάλι να έρχεται σε αντίθεση με την έννοια της συγκεκριμένης προς το πλαίσιο μάθησης. Ωστόσο, μεταξύ των ιδιοτήτων των σχημάτων συγκαταλέγονται το εύρος, το κατά πόσο δηλαδή ένα σχήμα είναι γενικό ή συγκεκριμένο (Beck & Freeman, 1990), αλλά και η ηλικία κατά την οποία σχηματίστηκαν (Dattilio & Freeman, 1994). Ούτε σε αυτή την περίπτωση επομένως προκύπτει θεωρητική ασυμβατότητα. Οι Beck και Freeman (1990) μάλιστα δείχνουν να συμφωνούν με τη Harris ως προς την εξαιρετική

σημασία της γενετικής προδιάθεσης, η οποία αλληλεπιδρά με την αρνητική επιρροή άλλων ατόμων και την έκθεση του ατόμου σε τραυματικές εμπειρίες για τη γένεση των δυσλειτουργικών σχημάτων. Στην προκειμένη περίπτωση ως «άλλα άτομα» δεν νοούνται αποκλειστικά οι σημαντικοί άλλοι ή οι γονείς, χωρίς βέβαια να αποκλείονται όπως στη θεωρία της Harris.

Φαίνεται, λοιπόν ότι η ΘΟΚ είναι απολύτως συμβατή με το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο κατανόησης των διαταραχών προσωπικότητας, τουλάχιστον στην επίσημη εκφορά του από τον ίδιο τον Beck. Ωστόσο, πολλοί γνωσιακοί θεραπευτές τείνουν να πέφτουν στην παγίδα του «μύθου της ανατροφής», με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα την ίδια την κόρη του Beck (1995, σ. 166), η οποία αναφέρει ότι οι βασικές πεποιθήσεις αναπτύσσονται κατά την παιδική ηλικία μέσω της αλληλεπίδρασης με τους σημαντικούς άλλους, χωρίς αυτή η δήλωση να έχει το χαρακτήρα αναθεώρησης της θεωρίας. Εξάλλου ο Young (2003), ο οποίος διατύπωσε μια θεραπευτική πρόταση για την αντιμετώπιση των διαταραχών προσωπικότητας που διαφοροποιείται από το μοντέλο του Beck, θεωρεί ότι τα σχήματα δημιουργούνται ως αποτέλεσμα τοξικών εμπειριών της παιδικής ηλικίας, στη βάση της μη εκπλήρωσης βασικών πυρηνικών αναγκών κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Οι εμπειρίες αυτές αποδίδονται κυρίως στην οικογένεια, και παρότι αναγνωρίζεται η επίδραση των συνομηλίκων, του σχολείου, των ευρύτερων κοινοτικών ομάδων και του ίδιου του πολιτισμικού πλαισίου, η θεωρία κάνει αναφορά σε «πρώιμα δυσλειτουργικά σχήματα» (*early maladaptive schemas*).

Προφανώς ο μύθος της ανατροφής επηρεάζει και λιγότερο έμπειρους θεραπευτές, και παρότι το φαινόμενο είναι δύσκολο να μετρηθεί, φαίνεται ότι συχνά κατά τη διαμόρφωση της γνωσιακής διατύπωσης μιας διαταραχής προσωπικότητας δίνεται τεράστια έμφαση στη σχέση με τους γονείς και στα σχήματα που πιθανώς διαμορφώθηκαν μέσω αυτής. Ερωτήσεις σχετικά με την κοινωνική προσαρμογή κατά την εφηβεία περιλαμβάνονται στη φόρμα του ιστορικού και τίθενται στους θεραπευόμενους, σπάνια ωστόσο αφιερώνεται σε

αυτές ο ίδιος χρόνος που αφιερώνεται στην ερώτηση «Πώς θα περιέγραφε τη σχέση σου με τη μητέρα σου» (βλ. για παράδειγμα τα σχετικά κεφάλαια στο Ευθυμίου & Χαρίλα, 2006).

Από την άλλη, είναι γεγονός ότι κάποιες φορές οι γνωσιακοί θεραπευτές έρχονται αντιμέτωποι με πυρηνικές πεποιθήσεις τόσο μεγάλου εύρους ώστε να καλύπτουν κάθε πλαίσιο της ζωής του θεραπευόμενου, οι οποίες δείχνουν αδιαμφισβήτητα να πηγάζουν από τη συμπεριφορά των γονέων. Είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς το κλινικό αυτό εύρημα υπό το φως των ερευνητικών δεδομένων. Ίσως να βρισκόμαστε μπροστά σε ακραίες γονικές συμπεριφορές ή σε εξαιρετικά τοξικούς συνδυασμούς γενετικής προδιάθεσης-περιβάλλοντος, που οδηγούν στη δημιουργία σχημάτων τέτοιας ισχύος ώστε να κυριαρχούν στην επεξεργασία των πληροφοριών σε κάθε πλαίσιο. Ίσως τα ερευνητικά δεδομένα που αναφέρονται σε κοινή και συνεπή συμπεριφορά σε διαφορετικά πλαίσια και καταστάσεις να βρίσκονται πιο κοντά στην αλήθεια (Mischel & Shoda, 1995). Ίσως να σχετίζεται με την παραδοχή της Harris (2000c) ότι όταν βρισκόμαστε σε νέα περιβάλλοντα, χρησιμοποιούμε αυτό που ήδη ξέρουμε – την πιο σχετική γνώση που ήδη διαθέτουμε. Πολλές φορές αυτό που ήδη γνωρίζουμε προέρχεται από τους γονείς και ίσως είναι τόσο ισχυρό ώστε να το εκλαμβάνουμε ως «σχετικό» σε μεγάλο εύρος καταστάσεων.

5. Συζήτηση - συμπεράσματα

Η ΘΟΚ προτείνει ότι τα παιδιά μαθαίνουν πώς να συμπεριφέρονται εκτός σπιτιού γινόμενα μέλη και ταυτιζόμενα με κάποια κοινωνική ομάδα. Στο πλαίσιο αυτής της ομάδας, τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά με τα οποία γεννιούνται τα παιδιά σχηματοποιούνται και αποκρυσταλλώνονται στην ενήλικη προσωπικότητα. Η ΘΟΚ παρέχει μια εναλλακτική εξήγηση αναφορικά με τη διαδικασία διαμόρφωσης της ενήλικης προσωπικότητας, καθώς, σύμφωνα με τη Harris, η μέχρι τώρα επίμονη επικέντρωση του ενδιαφέροντος στους γονείς ως πρωταρχικού παράγοντα επίδρασης στα

παιδιά δεν προσέφερε ικανοποιητικές εξηγήσεις σύμφωνα με τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα.

Ο ερευνητικός έλεγχος της ΘΟΚ παρουσιάζει πολύ μεγάλη μεθοδολογική δυσκολία και τα διαθέσιμα δεδομένα δεν παρέχουν σαφή απάντηση. Υπάρχουν ωστόσο ενδείξεις ότι η ομάδα των συνομηλίκων ασκεί επίδραση στη συμπεριφορά, καθώς και ότι η επίδραση της γονικής συμπεριφοράς είναι υπερτιμημένη (Loehlin, 1997). Με άλλα λόγια, η εξάπλωση των θεωριών για τη σημασία της ανατροφής δεν αναιρεί σε καμία περίπτωση την έλλειψη αρκετών εμπειρικών δεδομένων που να την υποστηρίζουν, αλλά δεν προσφέρει αρκετές ενδείξεις έναντι της ΘΟΚ.

Γι' αυτό το λόγο, στο πλαίσιο της κατανόησης και της αντιμετώπισης των διαταραχών προσωπικότητας, οι γνωσιακοί-συμπεριφοριστικοί θεραπευτές δεν πρέπει να λειτουργούν ως εάν τα ερευνητικά δεδομένα να υποστήριζαν ξεκάθαρα τη σημασία της ανατροφής να θεωρούν δηλαδή ότι το σύνολο σχεδόν της μη εξηγούμενης από γενετικούς παράγοντες διακύμανσης της ενήλικης προσωπικότητας αποδίδεται στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς φέρονται στα παιδιά τους. Είναι δύσκολο να αποφανθεί κανείς αν αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτή καθαυτή η έννοια της διαταραχής προσωπικότητας υποδηλώνει μια διαταραχή της συγκεκριμένης προς το πλαίσιο μάθησης (context-specific learning), αν δηλαδή βρισκόμαστε μπροστά ακριβώς σε περιπτώσεις όπου η επίδραση των γονέων ήταν τόσο έντονη ή ακραία ώστε τα παιδιά να μην κατόρθωσαν να διακρίνουν τη διαφορά του πλαισίου κατά την επαφή τους με την ομάδα των συνομηλίκων. Τα ήδη διαμορφωμένα σχήματά τους επηρέαζαν την επεξεργασία των πληροφοριών σε πολύ μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα το περιβάλλον των συνομηλίκων να μη λειτουργήσει διορθωτικά ή αντισταθμιστικά, και να κατέληξαν να έχουν μια ενήλικη προσωπικότητα η οποία διαμορφώθηκε κατά κύριο λόγο από τη σχέση με τους γονείς τους.

Είναι επίσης πιθανό πολλοί γνωσιακοί-συμπεριφοριστικοί θεραπευτές να έχουν πέσει θύματα του «μύθου της ανατροφής». Παρότι σε θεωρητικό επίπεδο το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο εμφανίζει πολύ υψηλό βαθμό συμβατότη-

τας με την ακαδημαϊκή ψυχολογία και δεν υπάρχει αναφορά στην υποχρεωτική καταγωγή των σχημάτων από τους γονείς ή από κάποια άλλη δυαδική σχέση με σημαντικούς άλλους, κατά την «ανάγνωση» και την εφαρμογή της θεωρίας υπεισέρχεται η επιστημονική μεροληπτικότητα που περιγράφει η Harris. Από τη στιγμή που δεν μπορεί να αποκλειστεί αυτό το ενδεχόμενο, η κλινική πράξη οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα σε κάθε ψυχοθεραπευτική προσέγγιση που αποδίδει πρωτεύονται ρόλο στις πρώιμες εμπειρίες μέσα στην οικογένεια. Αυτό στο πλαίσιο της γνωσιακής-συμπεριφοριστικής ψυχοθεραπείας σημαίνει ότι πρέπει να συμπεριληφθεί η ομάδα των συνομήλικων με μεγαλύτερη έμφαση στις πιθανές πηγές καταγωγής των δυσλειτουργικών σχημάτων.

Βιβλιογραφία

- Adler, P.A., & Adler, P. (1998). *Peer Power: Preadolescent Culture and Identity*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Adler, P.A., Kless, S.J., & Adler, P. (1992). Socialization to gender roles: Popularity among elementary school boys and girls. *Sociology of Education*, 65, 169-187.
- Alwin, N., Blackburn, R., Davidson, K., Hilton, M., Logan, C., & Shine, J. (2006). *Understanding Personality Disorder: A Report by the British Psychological Society*. Ανακτήθηκε στις 15/5/09 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: www.bps.org.uk.
- Beck, A.T. (1967). *Depression: Clinical, experimental, and theoretical aspects*. New York: Hoeber.
- Beck, A.T., Rush, A.J., Shaw, B.F., & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*. New York: The Guilford Press.
- Beck, A.T., Emery, G., & Greenberg, R.L. (1985). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. New York: Basic Books.
- Beck, A.T., & Freeman, A. (1990). *Cognitive therapy of personality disorders*. New York: The Guilford Press.
- Beck, A.T., Freeman, A., Davis, D.D., & Associates (2004). *Cognitive Therapy of Personality Disorders* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Beck, J.S. (1995). *Cognitive Therapy: Basics and Beyond*. New York: The Guilford Press.
- Beer, J.M., & Horn, J.M. (2000). The influence of rearing order on personality development within two adoption cohorts. *Journal of Personality*, 68, 789-819.
- Billig, M., & Tajfel, H. (1973). Social categorization and similarity in intergroup behavior. *European Journal of Social Psychology*, 3, 27-52.
- Benas, J.S., & Gibb, B.E. (2008). Weight-related teasing, dysfunctional cognitions, and symptoms of depression and eating disturbances. *Cognitive Therapy and Research*, 32, 143-160.
- Cherlin, A.J., Furstenberg, F.F., Chase-Lansdale, P.L., Kiernan, K.E., Robins, P.K., Morrison, D.R., & Teitler, J.O. (1991). Longitudinal studies of effects of divorce on children in Great Britain and the United States. *Science*, 252, 1386-1389.
- Dattilio, F.M., & Freeman, A. (1994). *Cognitive-behavioral strategies in crisis intervention*. New York: The Guilford Press.
- Dencsik, L. (1989). Growing up in the post-modern age: On the child's situation in the modern family, and on the position of the family in the modern welfare state. *Acta Sociologica*, 70, 114-154.
- Diamond, K., Le Furgy, W., & Blass, S. (1993). Attitudes of preschool children toward their peers with disabilities: a year-long investigation in integrated classrooms. *Journal of Genetic Psychology*, 154, 215-221.
- Dishion, T.J., McCord, J., & Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, 755-764.
- Ευθυμίου, Κ. & Χαρίλα, Ν. (Επιμ. έκδ.) (2004). *Ψυχοθεραπευτική πράξη - Μελέτη περιστατικών: Η εφαρμογή της γνωσιακής-συμπεριφοριστικής θεραπείας σε πέντε κλινικές περιπτώσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Emmelkamp, P., Benner, A., Kuipers, A., Feiertag, G., Koster, H., & van Apeldoorn, F. (2006). Comparison of brief-dynamic and cognitive-behavioural therapies in avoidant personality disorder. *British Journal of Psychiatry*, 189, 60-64.
- Freese, J., Powell, B., & Steelman, L.C. (1999). Rebel without a cause or effect: Birth order and social attitudes. *American Sociological Review*, 64, 207-231.
- Freud, S. (1994). *Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας*. Αθήνα: Επίκουρος.
- Giesen-Bloo, J., van Dyck, R., Spinhoven, P., van Tilburg, W., Dirksen, C., van Asselt, T., Kremers,

- I., Nadort, M., & Arntz, A. (2006). Outpatient psychotherapy for borderline personality disorder, randomized trial of schema-focused therapy vs transference-focused psychotherapy. *Archives of General Psychiatry*, 63, 649-658.
- Harris, J.R. (1995). Where is the child's environment? A Group Socialization Theory of Development. *Psychological Review*, 102, 458-489.
- Harris, J.R. (1998). Ο Μύθος της ανατροφής. Γεννιόμαστε ή γινόμαστε; Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Harris, J.R., & Kagan, J. (1998). Challenging the nurture assumption (op-ed essay). *The Psychology Place*.
- Harris, J.R. (1999). How many environments does a child have? *Harvard Education Letter*, 15, 8.
- Harris, J.R. (1999). How to succeed in childhood. *The Wilson Quarterly*, 23, 30-37.
- Harris, J.R. (2000a). Context-specific learning, personality, and birth order. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 174-177.
- Harris, J.R. (2000b). The outcome of parenting: What do we really know? (Commentary on Lykken). *Journal of Personality*, 68, 625-637.
- Harris, J. R. (2000c). Socializing, personality development, and the child's environments: Comment on Vandell (2000). *Developmental Psychology*, 36, 711-723.
- Harris, J.R. (2001). Why can't birth order account for the differences between siblings? Ανακτήθηκε στις 15/5/2009 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://xchar.home.att.net/tna/birth-order/sibdiff.htm>.
- Harris, J.R. (2001). Why are birth order effects dependent on context? Ανακτήθηκε στις 15/5/2009 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://xchar.home.att.net/tna/birth-order/context.htm>.
- Harris, J.R. (2002). Why do people believe that birth order has important effects on personality? Ανακτήθηκε στις 15/5/2009 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://xchar.home.att.net/tna/birth-order/believe.htm>.
- Harris, J.R. (2002). The mystery of Born to Rebel: Sulloway's re-analysis of old birth order data. Ανακτήθηκε στις 15/5/2009 από την ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://xchar.home.att.net/tna/birth-order/methods.htm>.
- Harris, J.R. (2004). Personality and birth order: Explaining the differences between siblings (commentary on Townsend). *Politics and Life Sciences*, 19, 160-163.
- Harris, J.R. (2006). Parental selection: A third selection process in the evolution of human hairlessness and skin color. *Medical Hypothesis*, 66, 1053-1059.
- Hartup, W.W. (2005). Peer Interaction: What Causes What? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 387-394.
- Hetherington, E.M., Stanley-Hagan, M., & Anderson, E.R. (1989). Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist*, 44, 303-312.
- Hoffman, L.W. (1991). The influence of the family environment on personality: Accounting for sibling differences. *Psychological Bulletin*, 110, 187-203.
- Hogg, M.A., & Abrams, D. (2006). *Social Identifications*. London: Routledge.
- Horowitz, F.D. (1997). Η Κληρονομιά του John B. Watson: Μάθηση και Περιβάλλον. Στο Γ. Κουγιουμπζάκης (Επιμ. έκδ.), *Αναπτυξιακή Ψυχολογία: Παρελθόν, παρόν, και μέλλον* (σσ. 232-252). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης (έτος πρωτότυπης έκδοσης 1992).
- Leinbach, M.D., & Fagot, B.I. (1993). Categorical habituation to male and female faces: Gender schematic processing in infancy. *Infant Behavior and Development*, 16, 317-332.
- Levine, J.M., Resnick, L.B., & Higgins, E.T. (1993). Social foundations of cognition. *Annual Review of Psychology*, 44, 585-612.
- Linehan, M.M., Comtois, K.A., Murray, A.M., Brown, M.Z., Gallop, R.J., Heard, H.L., Korslund, K.E., Tutek, D.A., Reynolds, S.K., & Lindenboim, N. (2006). Two-year randomized controlled trial and follow-up of dialectical behavior therapy vs therapy by experts for suicidal behaviors and borderline personality disorder. *Archives of General Psychiatry*, 63(7), 757-766.
- Loehlin, J.C. (1997). A test of J. R. Harris's theory of peer influences on personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1197-1201.
- Maccoby, E.E. (1990). Gender and relationships: A developmental account. *American Psychologist*, 45, 513-520.
- Maccoby, E.E. & Jacklin, C.N. (1987). Gender segregation in childhood. *Advances in Child Development and Behavior*, 20, 239-287.
- McGue, M., & Lykken, D.T. (1992). Genetic influence on risk of divorce. *Psychological Science*, 3, 368-373.

- McLanahan, S., & Booth, K. (1989). Mother-only families: Problems, prospects, and politics. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 557-580.
- Mischel, W., & Shoda, Y. (1995). A cognitive affective system theory of personality: Reconceptualising situations, dispositions, dynamics, and invariance in personality structure. *Psychological Review*, 102, 246-286.
- Parker, J.G., & Asher, S.R. (1993β). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611-621.
- Pettit, G.S., Bakshi, A., Dodge, K.A., & Coie, J.D. (1990). The emergence of social dominance in young boys' play groups: Developmental differences and behavioral correlates. *Developmental Psychology*, 26, 1017-1025.
- Plomin, R., & Daniels, D. (1987). Why are children in the same family so different from one another? *Behavioral and Brain Sciences*, 10, 1-16.
- Reber, A.S. (1985). *Dictionary of Psychology*. London: The Penguin Books.
- Rowe, D.C. (1990). As the twig is bent? The myth of child-rearing influences on personality development. *Journal of Counseling and Development*, 68, 606-611.
- Svartberg, M., Stiles, T.C., & Seltzer, M.H. (2004) Randomized, controlled trial of the effectiveness of randomized, controlled trial of the effectiveness of short-term dynamic psychotherapy and cognitive short-term dynamic psychotherapy and cognitive therapy for cluster C personality disorders. *American Journal of Psychiatry*, 161, 810-817.
- Vandell, D.L. (2000). Parents, peer groups, and other socializing influences. *Developmental Psychology*, 36, 699-710.
- Vernberg, E.M. (1990). Experiences with peers following relocation during early adolescence. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 466-472.
- Young, J.E., Klosko, J.S., & Weishaar M.E. (2003). *Schema Therapy: A Practitioner's Guide*. New York: The Guilford Press.
- Watson, J.B. (1924). *Behaviorism*. New York: Norton (Ανατύπωση 1970).

The nurture assumption: The importance of the group socialization theory by Judith R. Harris in understanding and treating personality disorders according to the cognitive-behavioral model

GEORGIOS EFSTATHIOU¹

YVONNI PENNAS²

ABSTRACT

This paper presents and examines the existing evidence for an alternative theory of child development. The theory of group socialization (TGS) suggests that, contrary to older evidence, socialization takes place in the peer groups of childhood and adolescence. Processes between those groups and among their members are responsible for the cultural transmission, personality shaping and for behavioural differentiation. Data that support the theory are presented, and the criticism that the theory has received is addressed. The usefulness of the theory in the context of the clinical understanding and treatment of personality disorders according to the cognitive behavioural model is discussed.

Keywords: Group socialization, Personality disorders, Cognitive behavioural therapy.

1. Address: Clinical Psychologist, Ph.D., Institute for Behaviour Research and Therapy, Gladstonos 10, 10677 Athens. Tel.: +30 2103840129. Fax: +30 2103840803. E-mail: gefstath@psych.uoa.gr

2. Address: Psychologist, MSc, Institute for Behaviour Research and Therapy, Gladstonos 10, 10677 Athens. Tel.: +30 2103840129. Fax: +30 2103840803. E-mail: ypenna@hotmail.com

ΤΕΛΟΣ ΕΙΔΙΚΟΥ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ
